

Wat na de profeten?

Slotavond Bijbels Leerhuis, 10 juni 2022 (D. Van Belle)

Als wij vandaag in turbulente tijden leven, dan kan hetzelfde kan gezegd worden over de Bijbelse profeten. Velen van hen hebben Gods volk begeleid doorheen grote beproevingen. Denk aan de grote ballingschap en het verlies van de tempel, het land, de koning, alles wat sprak van Gods aanwezigheid. Zonder de profeten had het volk die crisis niet overleefd.

Met een scherpe blik kijken de profeten naar alle domeinen van het leven. Ze stellen vast hoe er weliswaar een religieuze schijn over ligt, maar *daaronder* andere belangen spelen. Wereldvreemd zijn ze niet; ze waarschuwen daarentegen voor alles wat in slaap sust: welvaart, valse zekerheden als *'ons overkomt niets'*, *'wij hebben God aan onze kant'*, of *'het zal onze tijd wel duren'*. Aandachtig speuren ze naar hoe Gods toekomstplan zich vandaag al aandient. En als een refrein klinkt telkens opnieuw, of het nu slecht gaat of goed, dat het volk *'de weg van het geloof'* moet gaan, anders zegt Jesaja, *'houdt het geen stand'* (vgl. Js 7,9b). Het moet, zoals de profeet Sefanja zegt, *'een nederig en bescheiden volk worden dat zijn toevlucht zoekt bij de Naam van de Heer.'* (Sef 3,12).

Wij hebben ons toegelegd op de 'kleine' profeten, klein (kort) genoeg om ze meteen na hun ontstaan op één boekrol bijeen te schrijven: het *Twaalfprofetenboek*, naar het model van de grote profetenboeken, dat een tijdsspanne van 500 jaar beslaat.

Met die kleine profeten – van wie we er 6 beter hebben leren kennen – zijn we in onze katholieke Bijbel aan het einde van het Oude Testament beland. Op deze slotavond stellen we ons daarom twee vragen: wat gebeurt er na deze profeten? En wat verbindt ons met hen?

Verwachtingsvolle stilte

Vanaf de 4de eeuw voor Christus zijn er geen officiële getuigen meer van Gods spreken. Dat brengt een soort crisis met zich mee, denk aan de psalm: *'Wij zien geen tekens en geen profeet meer en niemand van ons weet voor hoe lang.'* (Ps 74,9). Rabbijnen uit de 2de eeuw voor Christus schrijven dat bij de dood van Haggai, Zacharias en Maleachi, de laatsten van de kleine profeten, *'de Heilige Geest in Israël uitdoofde'*. Enkel met de eindtijd, de dag van de Heer, zou Hij weer uitgestort worden.

God zwijgt, zeggen die joodse leraars, er is geen direct 'spreken', maar er is nog de bat-kol, lett. de dochter van zijn stem, de echo ervan: de profeten zelf zijn verdwenen, maar men had hun woorden om zich mee te oriënteren. God is niet *afwezig*, Hij is op een andere manier aanwezig. Het is een tijd van *verinnerlijking* zeggen de rabbijnen, van wat het volk al vernomen had. Het is een tijd van *voorbereiding*, zo zullen de christenen achteraf inzien.

Intussen was men beginnen uitkijken naar Gods Gezalfde, iemand door wie Hij definitief zal ingrijpen in de geschiedenis. Het boekje Maleachi, de hekkensluiter, eindigt met de belofte dat *de profeet Elia* zal terugkeren, de eschatologische profeet die de komst van de Messias zal voorbereiden:

'Zie, Ik ga u de profeet Elia zenden voordat de dag van de Heer komt, de grote, vreeswekkende dag. En hij zal het hart van de vaders naar de zonen keren en het hart van de zonen naar hun vaders keren, zodat Ik niet hoef te komen om het land aan de vernietiging te wijden.' (Mal 3,23-24)

Het is stil, ja, er zijn geen officiële profeten meer met een grote functie in het publieke leven en met geschriften op hun naam. Maar het is een stilte vol verwachting en hoop en dat in een wereld vol lawaai en geweld. Een tijd waarin rechtvaardigen en vromen *'de vertroosting van Israël'* verwachten, zoals Simeon, die we aan het begin van het Lc-evangelie ontmoeten, op wie Gods Geest rustte, of zoals de hoogbejaarde Hanna die trouwens een *'profetes'* wordt genoemd, die vastte en bad en *'de bevrijding van Jeruzalem'* verwachtte (Lc 2,25-38). Twee mensen die bij het zien van de kleine Jezus in de tempel getuigenis afleggen. En dan lijkt er iets te keren...

Een roeper in de woestijn

Eind jaren twintig van onze tijdrekening wordt de stilte doorbroken. We horen iemand roepen, in de woestijn aan de Jordaan, vlakbij Jericho. We zijn nu in de evangeliën beland, luttele bladzijden na Maleachi, maar in de feiten dus bijna 400 jaar later. Daar staat Johannes, duidelijk een profeet. Vooral mensen van het gewone volk kennen de profetie van Maleachi nog en zien in hem de nieuwe Elia. Het is Jezus zelf die later zo over hem getuigt:

"Ik zeg jullie: Elia is al gekomen en ze hebben hem niet herkend; ze hebben met hem gedaan wat ze wilden. Zo zal ook de Mensenzoon door hun toedoen moeten lijden." Toen begrepen de leerlingen dat Hij hun sprak over Johannes de Doper.' (Mt 17,12-13; Mt 11,14)

Johannes is de laatste profeet van het Eerste Verbond en tegelijk *'meer dan een profeet'* (Mt 11,9): hij ziet degene die alle profeten verlangden te zien, de Messias, *'het Lam van God'*.

Misschien kent u het Isenheimer altaarretabel van Matthias Grünewald in Colmar (Elzas). Daar wijst Johannes naar de Gekruisigde Jezus – het Lam Gods – met een opvallend lange vinger. Rond zijn beeltenis lezen we de woorden uit het evangelie: *'Hij moet groter worden, ik kleiner'* (Joh 3,30). Johannes wil een volk in gereedheid brengen voor de Heer zelf (vgl. Lc 1,17). Hij is *'profeet van de Allerhoogste'*, hij zal *'voor de Heer uitgaan als zijn wegbereider.'* (Lc 1,76).

Jezus, één van de profeten?

Wanneer Jezus later, onderweg met zijn leerlingen, aan hen de vraag stelt *'Wie is de Mensenzoon volgens de mensen?'* klinkt het: *'Johannes de doper die is opgestaan', 'Elia', 'Jeremia, of een van de andere profeten'* (Mt 16,13-14). Het zijn pogingen om Jezus te verstaan. En we horen er de echo's in van het eeuwenlange uitkijken naar een nieuw ingrijpen van God.

Ook vandaag zouden velen Jezus een *'profeet'* noemen: niet enkel christenen, maar ook moslims en soms ook mensen die geen religie aanhangen. Daar spreekt ontzag uit voor Jezus, voor de kracht van zijn woorden, de originaliteit van zijn boodschap, zijn consequente handelen. Het is al heel wat, iemand een profeet noemen.

En ja, Jezus doét ook denken aan de oude profeten van Israël. In Nazareth zegt Hij, verwijzend naar zichzelf, *'een profeet wordt niet geëerd in zijn vaderstad'* (vgl. Lc 4,24). Het zijn geen loze woorden, want meteen erna willen ze hem vermoorden.

Maar we zien en horen toch vooral iets heel nieuws gebeuren bij Jezus: Hij spreekt vanuit het besef van de onvoorstelbare nabijheid van God. Hij handelt er ook naar. Hij bevrijdt mensen van hun demonen. Zo nieuw is wat Hij doet dat het zelfs voor Johannes de dooper onduidelijk wordt: *ís Hij wel degene die komen zou? 'Ga aan Johannes vertellen wat u hoort en ziet', zegt Jezus, 'blinden zien weer, kreupelen lopen, melaatsen worden rein en doven horen, doden staan op en aan armen wordt de Goede boodschap verkondigd.'* (Mt 11,5). Met andere woorden: een bekende profetie van Jesaja gaat nu in vervulling (vgl. Js 29,18-19).

Het Woord is vlees geworden

Jezus is niet te begrijpen los van al wat vooraf gaat. En tegelijk past hij in geen enkel schema. Hij neemt volmacht, spreekt met gezag. Het woord 'profeet' schiet tekort. Er is een 'meer' in Hem: *'meer dan Jona', 'meer dan Salomo'* (vgl. Mt 12,41-42).

Áls Jezus een 'profeet' is, dan de definitieve, laatste en alles overtreffende. Na zijn dood en verrijzenis hebben zijn leerlingen geprobeerd om dat uit te drukken. Nee, de reeks van profeten, die zolang onderbroken was, is niet gewoon heropend. Gods Geest leek uitgedoofd, maar Hij is nu neergedaald op Jezus – denk aan zijn doop in de Jordaan – en vaardig geworden: Hij is ermee gezalfd.

De stilte is verbroken. De vervreemding is opgeheven. Alles wat Israël hoopte en verwachtte van zijn profeten, maar ook van zijn priesters en koningen, wordt bij Jezus realiteit. Het wordt zelfs overtroffen. Jezus spreekt niet alleen namens God, zoals de profeten, nee, in Hem is Gods Woord vlees geworden. Jezus is de volle 'exegeet' van God, de 'verklaarder' (Joh 1,18) die van de Vader is uitgegaan en naar Hem terugkeert. Hij, die in geen enkel schema past, niet van vroeger en niet van nu, laat ons zien wie God is. Hij *vervult* Wet en Profeten.

Profetisch bewustzijn in de vroege Kerk

Dat is het getuigenis van de vroege Kerk. En ook dat de christenen zélf delen in de profetische zending van Jezus Christus. Dat is Pinksteren, een buitengewone visionaire ervaring die een onvoorstelbare stuwning heeft gegeven aan de Kerk en aan de geschiedenis. Allen ontvangen de Geest. Nee, zegt Petrus, ze zitten niet vol wijn: Gods Géést is over hen uitgegoten. In een toespraak verwijst hij naar de profetie van Joël die nu vervuld wordt: *'De jongeren onder u zullen visioenen zien en de ouderen zullen dromen dromen, ja, over mijn dienaren en mijn dienaressen zal Ik in die dagen mijn Geest uitgieten en zij zullen profeteren.'* (Hnd 2,17//Jl 3,1). Dat gebeurt nu. En we horen het goed: de eerste vrucht van Pinksteren is de profetie!

De gave van de profetie is in de jonge Kerk een levendige realiteit. Profeten zijn nu de vertolkers van Gods Woord voor de christelijke gemeente. 'God', zegt Paulus, *'heeft in de gemeente allerlei mensen aangesteld, allereerst apostelen, vervolgens profeten en verder leraren.'* (1 Kor 12,28). *'Streef ijverig naar de profetie'* (1 Kor 14,39).

Dat profetisch bewustzijn is in wisselende mate door de geschiedenis van de Kerken gegaan, soms heftig, soms bijna onzichtbaar. In de tweede eeuw komt er een ontsparing in het zgn. 'montanisme'. Montanus was een christen die zich op bijzondere wijze bewoond wist door de Geest en die een eigen kerk oprichtte. Na zulke uitwassen volgde soms grote terughoudendheid: Gods Geest claimen is niet zonder gevaar. Dat iemand God zou doorgronden, is al te vermetel. In de traditie van de rooms-katholieke Kerk bestaat dan ook geen apart 'profetenambt' meer zoals in het prille begin. In de Pinksterkerken bijv. leeft dit vandaag wel heel sterk. Is onze Kerk daarom een star en hiërarchisch instituut dat haar profetische elan verspeelde, zoals sommigen beweren? Dat is alleen al historisch gezien een problematisch standpunt.

Een sterk voorbeeld van het tegendeel is het ontstaan van het religieuze leven, wanneer rond 300, mannen en vrouwen zich beginnen terug te trekken in de woestijnen van Egypte, in Syrië en Palestina. Een belangrijke drijfveer, en dat wordt ze in de loop van de 4de eeuw nog meer, is het protest tegen de verwereldlijking van de Kerk. Maar zonder de Kerk los te laten. Deze woestijnmonniken en -monialen spiegelen zich aan de profeet Elia en aan de nieuwe Elia, Johannes de dooper. Ze leiden een *bios prophètikos*, een profetisch leven.

De hele Kerk deelt in Christus' profetische zending

Lumen Gentium, de belangrijke tekst van Vaticanum II over de Kerk, stelt dat iedere gelovige op grond van zijn of haar doopsel geroepen is om gelijkvormig te worden aan Christus, priester, koning en profeet.

En inderdaad, in de doopliturgie volgen meteen na de doop enkele rituelen die de betekenis van het doopsel nog meer zichtbaar maken als een echte inlijving in Christus. Tot die 'verklarende rituelen' behoort ook de 'zalving met chrisma'. De voorganger richt zich dan tot de dopeling:

*'De almachtige God, Vader van onze Heer Jezus Christus,
heeft jou bevrijd van zonde en tot nieuw leven gewekt door water en Heilige Geest,
Hij zalft je met het chrisma van het heil.
Daardoor behoor je tot het volk van God en word je voor altijd lidmaat van Christus, die
gezalfd is tot priester, koning en profeet.'* (Orde van dienst)

Jezus Christus heeft de drie grote 'bemiddelende ambten' uit het Oude Testament opgenomen en vervuld: Hij is dé hogepriester (middelaar tussen God en mensen), dé koning (wiens koninkrijk evenwel niet van deze wereld is) en dé profeet (d.w.z. dé verkondiger en getuige van Gods genade). En door ons doopsel delen wij in die drievoudige zending.

Dat is ook de betekenis van het ambt. Wanneer de bisschop voorgaat, bestuurt en verkondigt, doet hij dat, door de zalving die hij zelf heeft ontvangen, in de Geest van Jezus zelf. En tegelijk herinnert hij in zijn persoon alle gedoopten aan de zalving die zij ontvangen hebben bij hun doopsel en vormsel en aan de priesterlijke, koninklijke en dus ook profetische zending die daaruit voortvloeit.

De concilievaders van Vaticanum II verwoordden deze zending zo:

'Het heilige volk van God deelt ook in de profetische zending van Christus, doordat het zijn levend getuigenis verbreidt, vooral door een leven van geloof en liefde, en doordat het aan

God een offerande van lof opdraagt, de vrucht van de lippen, die zijn naam prijzen (vgl. Hebr 13,15).’ (Lumen Gentium, Dogmatische constitutie over de Kerk, 12)

‘Christus, de grote Profeet, die én door het getuigenis van zijn leven én door de kracht van zijn woord het Rijk van de Vader heeft verkondigd, vervult zijn profetische zending tot aan zijn verschijning in volle glorie, niet alleen door de hiërarchie, die in zijn naam en met zijn gezag onderwijst, maar ook door de leken, die Hij juist hierom tot getuigen heeft aangesteld en met geloofszin en met de gave van het woord heeft uitgerust, om de kracht van het evangelie in het dagelijkse leven, het gezin en de maatschappij te doen uitstralen (...)

Laat hen deze hoop nu niet in hun binnenste (boezem) verbergen, maar er ook in de structuren van het leven in de wereld uitdrukking aan geven door voortdurende bekering en strijd tegen ‘de wereldbeheersers van de duisternis’, tegen de boze geesten (vgl. Ef 6,12).’ (LG 35)

Kort samengevat. Na een eeuwenlange, geladen stilte is het voor de leerlingen duidelijk dat Jezus vervult wat door de profeten werd gehoopt en gedroomd: God spreekt zich helemaal uit. En vanaf de eerste verkondigers (Petrus, Paulus) blijkt ook dat de profetische zending van Christus via de gave van de Geest wordt opgenomen door alle gedoopten. Nog kort iets over wat dat betekent.

Profetisch getuigenis

De tekenen van de tijd proberen lezen, om te zien hoe God aanwezig is en wat zijn bedoelingen zijn (vgl. Gadium et Spes, 11), dat is onze profetische roeping. Dat gebeurt net als bij de Bijbelse profeten soms op de meest donkere momenten van de geschiedenis.

Denk aan de lutherse theoloog Dietrich Bonhoeffer, die straks nog geciteerd wordt. Hij moest in de jaren voor WO II zelfs tegen zijn eigen kerk ingaan om onder Gods Woord te kunnen gaan staan.

Maar ook vandaag zijn er sprekende voorbeelden van mensen die een stap naar voren durven zetten, bijv. omdat leiders ‘verleiders’ worden of despoten. De Russische Nina Beljajeva gaf in 2022, 80 jaar na Bonhoeffer, bijna letterlijk zijn woorden weer als duiding bij haar verzet tegen het Poetin-regime. Ze is trouwens de eerste die vervolgd werd op grond van het omstreden artikel ‘*Openbare verspreiding van bewust valse informatie over de inzet van de strijdkrachten van de Russische Federatie*’. Ze vertelde m.a.w. de waarheid.

‘Een christen is (...) iemand voor wie het woord van God - het gezag van Christus - veel hoger is dan de autoriteit van de president. Voor een christen staat het gezag van Christus hoger dan de mening van de patriarch.’

Of denk aan Marianne Budde, de Episcopale bisschop van Washington, die bij de inauguratie van Donald Trump, in het aangezicht van de president en van de wereldpers, het ‘in Gods Naam’ opnam voor de vele Amerikanen die leven in angst, voor de minderheden en de immigranten. Haar profetisch verzoek om ‘genade’ (zie deel van haar preek op blz. 6) blijkt een half jaar later zeer gegrond.

Maar delen in Christus’ profetische zending betekent niet per se dat we individuele en buitengewone daden moeten stellen. De prioriteiten die we leggen in de parochie, in de

zorginstelling, de school, thuis of elders, omwille van ons 'van Christus zijn', ook die spreken, ook die bevragen en nodigen uit. Niet vanzelf natuurlijk. En in die zin blijven de Bijbelse profeten onze lastige maar noodzakelijke bondgenoten: zijn onze vieringen waarachtig? Krijgen 'de wezen en weduwen' van deze tijd werkelijk de aandacht die ze verdienen? Zijn we niet te bang om onze posities te verliezen? Durven we onze toekomst in Gods handen leggen?

In het slotdocument van de recente bisschoppensynode wordt de profetische taak van geloofsgemeenschappen heel uitdrukkelijk verbonden met *het vermogen om te onderscheiden*. Onderscheiden waar het op aankomt is maar mogelijk als de Geest van Jezus werkt: Hij het is die ons naar de volle waarheid zal leiden (vgl. Joh 16,13).

Om naar die Geest te luisteren moeten we ons oefenen, zegt het slotdocument. Het gaat niet om een organisatorische techniek, maar om een spirituele praktijk.

'Ze [kerkelijke onderscheiding] vereist innerlijke vrijheid, nederigheid, gebed, wederzijds vertrouwen, openheid voor vernieuwing en overgave aan Gods wil.' (Slotdoc, 81-82).

Maar al die praktijken zijn even goed vruchten van wat de Geest in ons doet. Het volstaat om Hem erom te vragen.